

DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-02/019-028>

УДК (UDC) 902.03 : 930 «19»

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN GORODSK (1930–50S)

Maryna Khadadova*

Abstract

The article highlights the history of archaeological research of the multi-layered settlement of Gorodsk, an eponymous monument of the late Trypillian culture and a monument of the Ansient Rus period during the 1930s–50s.

The purpose of the article: to highlight the stages of archaeological study of Gorodsk during the 1930s–50s. **The methodological** basis of the study is the principle of scientificity and systematicity, methods of analysis, synthesis, generalization.

Scientific novelty: for the first time, information on the study of archaeological monuments of Gorodsk during the 1930s–1950s. And the modern study of materials from the monument were analyzed and systematized.

Conclusions. Archaeological study of monuments on the territory of the village of Gorodsk began at the end of the 19th century, but large-scale archaeological research was first carried out in 1936, when employees of the Polissya Historical and Technical Expedition of the Institute of Mines and Mineralogy of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR conducted reconnaissance excavations at all three hillforts. During the reconnaissance excavations of 1936, chronicle information about the destruction of the hillfort by Prince Danylo Galicia was confirmed, in particular due to the presence of human skeletons in the burnt cages. At the second hillfort, Chervona Gora, the remains of an Eneolithic settlement were found, which became the first known Late Trypillian settlement located on the banks of the Teteriv River. Further research allowed us to trace the layout of the settlement, two types of housing construction, and study its material culture. Later, the Gorodsk Late Trypillian settlement became an eponymous monument that illustrated certain local features and was considered by researchers as the final stage of the existence of the Trypillian culture. The study of the Ansient Rus stage of the monument's functioning continued in 1940. Excavations were mainly carried out at the so-called Small settlement, which was finally fully explored in 1958. According to researchers, the Small settlement was a separate fortified part of the chronicle city where artisans lived. In the subsequent period, as a result of the study of excavation materials, in particular ceramics, two cultural and chronological horizons were distinguished – Ancient Rus and post-Horde. This indicated that life on the settlement did not completely cease after 1257.

Keywords: settlement, settlement, Eneolithic, eponymous monument, semi-dugout

* senior teacher at the Department of World History of Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine. E-mail: marinahadadova@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6807-7069>

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОРОДСЬКА (30–50 РР. 20 СТ.)

Марина Хададова*

Анотація

Мета статті. У статті висвітлюється історія археологічних досліджень багаточисельного городища Городська, епонімної пам'ятки пізньотрипільської культури та пам'ятки давньоруського часу протягом 30–50-х рр. 20 ст. висвітлити етапи археологічного вивчення Городська протягом 30–50-х рр. 20 ст. **Методологічною основою** дослідження виступають принципи науковості та системності, методи аналізу, синтезу, узагальнення.

Наукова новизна: вперше проаналізовано та систематизовано інформацію про дослідження археологічних пам'яток Городська протягом 30–50-х рр. 20 ст. та сучасне вивчення матеріалів з пам'ятки.

Висновки. Археологічне вивчення пам'яток на території с. Городське розпочалося ще в кінці 19 ст., але масштабні археологічні дослідження вперше були проведені в 1936 р., коли співробітники Поліської історико-технічної експедиції ІМК АН УРСР провели розвідкові розкопки на всіх трьох городищах. В ході розвідкових розкопок 1936 р. були підтверджені літописні відомості про знищення городища князем Данилом Галицьким, зокрема через наявність в обгорілих клітках людських кістяків. На другому городищі Червона Гора були знайдені рештки поселення енеолітичного часу, яке стає першим відомим пізньотрипільським поселенням, розташованим на берегах р. Тетерів. Подальші дослідження дозволили простежити планування поселення, два види житлобудування, вивчити його матеріальну культуру. В подальшому городське пізньотрипільське поселення стає епонімною пам'яткою, що ілюструвала певні локальні особливості і розглядалась дослідниками як завершальна стадія існування трипільської культури. Вивчення давньоруського етапу функціонування пам'ятки продовжилось в 1940 р. Розкопки переважно проводились на так званому Малому городищі, яке, в результаті було повністю досліджене в 1958 р. На думку дослідників, Мале городище було окремою укріпленою частиною літописного міста де проживали ремісники. В подальший період у результаті вивчення матеріалів з розкопок, зокрема кераміки, були виділені два культурно-хронологічні горизонти – давньоруський і післяординський. Це свідчило про те, що життя на городищі після 1257 р. не припинилося повністю.

Ключові слова: городище, поселення, енеоліт, епонімна пам'ятка, напівземлянка

Цитування: Хададова, М. (2025). Археологічні дослідження Городська (30–50 рр. 20 ст.). *Консенсус*, 2, 19–28. <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-02/019-028>

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/165>

* старший викладач кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомир, Україна. Е-mail: marinahadadova@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6807-7069>

Постановка проблеми. Археологічні дослідження пам'ятки давньоруського часу в Городську проводились в 30–50-х рр. 20 ст. У ході досліджень виявлявся ряд археологічних об'єктів 9–13 ст., а також культурний шар енеолітичного часу, що містив рештки поселення пізньотрипільського часу. З 1958 р. пам'ятка більше не досліджувалась, але матеріали, отримані під час розкопок, вивчаються і аналізуються сучасними науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хід археологічних досліджень в Городську в 30–50-х рр. 20 ст. в свій час докладно висвітлювався у відповідних наукових виданнях. Серед досліджень і публікацій останнього часу варто згадати праці К. Капустіна. Його статті присвячені переосмисленню хронології давньоруських пам'яток Городська, характеристиці комплексів післямонгольського часу, виявлених серед матеріалів розкопок. Ряд статей К. Капустіна також присвячені вивченню археологічних матеріалів із давньоруського Городська, а саме кераміці, виробам із заліза. Характеристиці виробів із скла присвячена стаття, написана у співавторстві з О. Журухіною. Виробам із кістки і рогу, що походять із Городська, присвячене дослідження М. Сергеевої.

Питання досліджень пізньотрипільського поселення на території Городська періодично з'являється в наукових публікаціях дотичної тематики, але лише в огляді історії досліджень пізньотрипільських пам'яток. Безпосередньо самій пам'ятці пізньотрипільського часу присвячена праця М.Ю. Відейка та М.М. Відейка, де увага приділена і історії археологічного вивчення пам'ятки.

Виклад основного матеріалу. Археологічне вивчення пам'яток с. Городськ Коростишівського р-ну Житомирської області розпочалось ще в кінці 19 ст. Згадки про огляд решток давніх укріплень та могильників на території села зустрічаються в працях Л. Похилевича, І. Фундукля, В. Антоновича. Інтерес до вказаних пам'яток пояснювався літописною згадкою про місто Городськ, яке було знищене в ході каральної експедиції князя Данила Галицького в 1257 р.

Але археологічні дослідження на трьох відомих городищах Городського розпочались у 1936 р. та тривали з невеликими перервами до 1958 р. Метою досліджень, в першу чергу, були саме городища, що містили матеріали ранньофеодального періоду. Але в ході вивчення культурного шару пам'ятки, окрім давньоруських матеріалів, були виявлені об'єкти епохи енеоліту, а саме рештки пізньотрипільського поселення.

Дослідження в с. Городську проводились археологічною групою Поліської історико-технічної експедиції Інституту історії матеріальної культури АН УРСР. Метою діяльності експедиції було дослідження історії дофеодальної та феодальної металургії заліза (9–19 ст.) на Правобережному і Лівобережному Поліссі. Для

виявлення об'єктів, пов'язаних з металургійним виробництвом провели розвідкові розкопки на всіх трьох городищах Городська¹.

Археологічну групу очолювали Т.Мовчанівський та В.Петров. Під їх керівництвом проведені масштабні розвідки та розкопані об'єкти давньоруського та пізньотрипільського часу. В результаті розвідок було з'ясовано, що на території села на лівому березі р.Тетерів на високих розташовано три городища. Найкраще збереглось городище в центрі села, відоме під місцевою назвою «Вал», або «Велике». За метрів 500 від нього на схід знаходилося друге городище «Червона гора» площею 4 га, розташоване на підвищенні. З північно-західного боку від нього, через яр розташовувалось третє, невелике за розміром городище, щодо нього в подальшому використовувалась назва «Мале городище»².

Зважаючи на наявність потужних укріплень та зручне розташування першого городища, члени експедиції припустили, що саме воно було центром літописного Городська, його дитинцем. У 1936 р. вивчалася фортифікаційна система городища та його внутрішнє облаштування. Завдяки розкопкам було встановлено, що житлові приміщення – кліті, знаходились лише біля валу, на краю плато. Дерев'яні обгорілі зруби розташовувались вздовж валу суцільною лінією. Центр лишався не забудованим. У клітках знаходилися не лише побутові предмети давньоруського часу, але й людські кістяки. Таким чином розкопки підтверджували свідчення літописів про зруйнування міста та знищення його мешканців в 1257 р.³

Одночасно відбувались дослідження на другому городищі «Червона Гора». Була закладена розвідкова траншея по західному схилу вздовж краю мису, де зробили розкоп площею 200 кв. м. Там виявили два культурні шари – давньоруський та шар, що містив фрагменти розписної кераміки трипільського типу. В процесі розчистки другого шару зафіксували незначні рештки жител. Облаштування жител та характер їх положення на площадці дослідники простежили по розташуванню вогнищ – ліплених з глини черинів круглої форми, розташованих на твердій поверхні. Це є ознакою наземних споруд. Завдяки спостереженням щодо їх розміщення встановили планування і межі поселення. Споруди простежувались по краю площадки високого мису в три ряди. Середина лишалася вільною від забудови. На думку В. Петрова вона використовувалась для утримання худоби. Саме тваринництво на думку дослідника і було основою господарства жителів родового поселення. Це припущення підтверджувалось також великою кількістю знайдених кісток свійських тварин. Серед інших знахідок – велика кількість крем'яних виробів місцевого виробництва та шліфовані кам'яні знаряддя. Керамічні вироби в основному фрагментовані. Але

¹ Телічко В.П. Поліська експедиція Інституту історії матеріальної культури. *Вісті Академії наук УРСР*. 1936. № 9. С. 43.

² Гончаров В.К. Розкопки древнього Городська. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1952. Т. 3. С. 183-184.

³ Гончаров В.К. Розкопки древнього Городська. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1952. Т. 3. С. 184.

для більшості фрагментів були знайдені аналогії, зокрема з керамікою усаївських пам'яток Північного Причорномор'я⁴.

Слід зазначити, що до досліджень в с. Городську пам'ятки трипільської культури на р. Тетерів були невідомі і не фігурували на існуючих на той момент археологічних картах І. Гімнера та Т. Пассек. Але на початковому етапі досліджень В. Петров не розглядав городське поселення як типову і характерну пам'ятку пізнього трипільля. На його думку це було енеолітичне поселення, де простежуються впливи пізньотрипільської культури на місцеве населення⁵.

Розкопки пізньотрипільського поселення на Червоній Горі продовжилися в 1937 році. Тоді з метою уточнення розташування та поширення культурного шару в різних місцях городища були закладені невеликі розвідкові розкопки, які прив'язували до розкопів 1936 р. У ході досліджень було виявлено прошарки, що містили обпалену глину з відбитками дерев'яних прутів, які слугували матеріалом для будівництва. Зокрема це стало можливим простежити на прикладі склепистої пічної споруди, каркас якої складався з колотих дерев'яних плах, стовпів та плетеного з лози плоту⁶.

В процесі вивчення об'єктів в ході розкопок були зафіксовані не лише наземні будівлі, а й напівземлянки, які складались із окремих камер та містили вогнищеві та господарські ями. Спосіб облаштування цих жител вказував на трипільські традиції житлобудування. Сам факт наявності на одному поселенні двох різних форм будівництва дослідники пояснити не змогли. Тим більше що споруди існували одночасно, в їх межах знаходився однаковий інвентар, побудовані були із однакових матеріалів.

Отриманий протягом польового сезону матеріал складався із великої кількості крем'яних і кам'яних знарядь, великої кількості фрагментованої кераміки. Зокрема сумарні знахідки кераміки за два польових сезони дозволили її класифікувати. Виділити три групи, сформовані за структурою глини, на підставі наявності різних домішок, в залежності від ступеню та характеру обпалу виділялись окремі підгрупи та серії⁷.

В 1939–1940 рр. дослідження пізньотрипільської пам'ятки проводились під керівництвом М. Макаревича та за участі співробітників Житомирського історичного музею. Відомо що було закладено три розкопки між тими, що були зроблені у 1936–37 рр. Таким чином ділянка площею 212 кв. м. була повністю розкопана і вивчена. Але про ці дослідження дуже мало інформації – три сторінки машинописного тексту авторства М. Макаревича. Перша публікація знахідок була зроблена в монографії Т. Пассек у 1949 р. До речі, під час дослідження

⁴ Петров В.П. Поселення в Городську (розвідкові розкопки 1936 р.). *Трипільська культура*. Київ: АН УРСР. 1940. Т. 1. С. 343–355.

⁵ Там само. С. 340.

⁶ Кричевський Є.Ю. Поселення в Городську (розвідкові розкопки 1937 р.). *Трипільська культура*. Київ: АН УРСР. 1940. Т. 1. С. 383–388.

⁷ Там само. С. 389–393.

пізньотрипільського поселення між житлами виявили рештки залізоплавильних горнів. В ході розчистки розвалу виділили три окремих зразка, що відрізнялись конструкцією і розмірами. Серед розвалу знаходилися уламки сопел циліндричних та призматичних форм із вогнетривкої глини з домішками крупнозернистого піску⁸.

Дослідження городського пізньотрипільського поселення поклало початок активному виявленню та вивченню подібних пам'яток на теренах Волині. Накопичений матеріал дозволив виділити окрему городську, або городсько-волинську групу пізньотрипільських пам'яток, яким притаманна культурна самобутність та певні локальні особливості, виділені М. Шмаглієм:

- наземні житла з глинобитними печами та глиняною підлогою та жител напівземлянкового типу з відкритими вогнищами;
- особливості керамічного виробництва – покриття внутрішньої та зовнішньої поверхонь кераміки червоною фарбою, особливий склад керамічного тіста;
- переважання мотузкового орнаменту;
- кам'яні клиновидні сокири і ножі;
- прясельця глиняні з самобутньою орнаментациєю;
- антропоморфна пластика з особливими рисами⁹.

Було визначено, що поселення городського типу поширені в південній зоні Волинського Полісся, в басейнах річок Тетерів, Случ, Роставиця, на лесово-чорноземних плато у важкодоступних місцях. Накопичений науковий матеріал дозволив скоригувати уявлення про господарство пізньотрипільського населення. Було доведено його землеробський характер. Також було встановлено, що культура цих племен брала свій початок у розвинутому трипільлі та являла наступний етап його розвитку в нових умовах¹⁰.

На сьогодні Городськ це епонімна пам'ятка, час існування якої згідно ізотопних дат друга половина – остання чверть 4 тис. до н.е. Але її дослідження відбувались більше восьмидесяти років тому. Досліджена була лише частина пам'ятки, що не дає можливості повноцінно ввести її в науковий обіг¹¹.

У 40-х рр. 20 ст. активно досліджувались і давньоруські об'єкти с. Городська. В 1940 р. розвідувальні розкопки на Малому городищі проводила А. Дмитрієвська, яка знов повернулася до досліджень у 1946 р. Протягом польового сезону було досліджено шість жител землянкового типу, одна металообробна майстерня, одна культова споруда, місця розташування п'яти великих і 13 малих вогнищ. Майже у всіх землянках були зафіксовані сходи, вирізані в материку, а також рештки кам'яних або глиняних печей. З житлами пов'язані господарські ями. Культурний шар містив

⁸ Макаревич М.Л. Раскопки древнерусских железоплавильных горнов 9–11 вв. в Городске. *КСИА*. 1959. Вып. 8. С. 173–174.

⁹ Шмаглій М.М. Городсько-волинський варіант пізньотрипільської культури. *Археологія*. 1966. Т. 20. С. 36–37.

¹⁰ Там само. С. 35.

¹¹ Відейко М.Ю., Відейко М.М. Поселення трипільської культури у Городську. Житомир, 2016. С. 18.

багато речових знахідок 10–12 ст., серед яких наймасовіші – фрагменти кераміки «великокнязівського періоду»¹². Пізніше, вивчаючи матеріали розкопок 1946 р. на Малому городищі, дослідники виділили комплекс матеріалів другої половини 13–14 ст.¹³

В ході досліджень в 1946 р. А. Дмитрієвська виявила сліди більш давнього культурного шару ранньослов'янського часу, але не були чітко стратифіковані шари, з яких походили відповідні матеріали. Тому дослідження на городищі були продовжені в 1947 р. за участі В. Гончарова та М. Брайчевського. У ході розкопок на південно-західному краї городища були зафіксовані рештки чотирьох жител, трьох зернових ям, однієї сміттевої ями та споруди невідомого призначення. Отримані результати дозволили розрізнити три будівельні періоди, і, відповідно три періоди існування городища протягом 9–13 ст.¹⁴

Одночасно відбувались розкопки на городищі №1 на схилі північного валу впритул до розкопів 1936 р. На площі 150 кв. м. були досліджені житлові кліті, при цьому дослідники дійшли висновку, що на даній ділянці побудова жител відбувалася одночасно з копанням рову і спорудженням валу¹⁵.

Останній етап досліджень Малого городища припадає на 1955, 1957–1958 рр. У 1955 р. проводились дослідження центральної частини городища площею 545 кв. м., де знаходились рештки шести напівземлянок та чотирнадцять різних ям. З об'єктів походили фрагменти кераміки, аналогічної кераміці із Києва та Вишгорода і датованої 12–13 ст.¹⁶

Всього за три роки було розкопано 1572 кв. м території, на якій зафіксовано залишки 11 жител, 35 об'єктів господарського призначення, рештки одного залізоплавильного горна¹⁷. А в цілому Мале городище було досліджено повністю. На його території виявлені залишки 23 жител, наземних і напівземлянок, 4 ремісничі та 16 господарських споруд, 57 ям різного призначення. Накопичений матеріал дозволив зробити висновки про облаштування Малого городища, а також всього середньовічного міста в цілому¹⁸.

Мале городище було забудоване напівземлянками та кількома наземними будівлями, які служили житлами, а іноді і майстернями. Всі житла крім одного були однокамерними. Одна напівземлянка виявилась двохкамерною. Були зафіксовані

¹² Дмитрієвська А. Звіт Городської експедиції 1946 р. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1949. Т. 1. С. 47.

¹³ Капустін К. Комплекси післямонгольського часу з Городська (за матеріалами 1946 р.). *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 108–110.

¹⁴ Брайчевський М.Ю. Розкопки на третьому Городському городищі. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1952. Т. 3. С. 187–191.

¹⁵ Гончаров В.К. Розкопки древнього Городська. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1952. Т. 3. С. 185.

¹⁶ Выезжев Р.И. Раскопки в Городске 1955 г. *КСИА*. 1957. Вып. 7. С. 104.

¹⁷ Капустін К. Об'єкти другої половини 13–14 ст. з Городська (за матеріалами розкопок 1955–1958 рр.). *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2013. Вип. 22. Ч. 1. С. 34.

¹⁸ Виезжев Р.И. Будівлі «Малого городища» 10–13 ст. в с. Городську. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1962. Т. 12. С. 131–154.

шість випадків, коли всередині жилих приміщень розташовувались зернові ями. Між житлами та ремісничими майстернями розташовувались окремі господарські будівлі та ями різного призначення, літні вогнища. В північній частині також виявлені рештки залізоплавильного горна. Р. Виезжев також припускав, що у південній частині могла знаходитись невелика церква, з якою був пов'язаний знайдений дзвін 11-12 ст. На думку дослідників Мале городище являло собою окрему укріплену ремісничу частину літописного міста, в той час як велике городище Вали вірогідно було військово-адміністративним центром¹⁹.

Після 1958 р. розкопки на городищі не проводились. Але дослідники неодноразово звертались до отриманих раніше матеріалів із Городська. Їх вивчення дозволило точніше датувати пам'ятку, змінити стале уявлення про її загибель. Так довгі роки існувала думка про те, що життя на городищі припинилося в 1257 р. після знищення міста військами князя Данила Галицького, і відновилося лише в 15-16 ст.²⁰ Отже і матеріали, отримані в результаті багаторічних розкопок, також датували часом, верхня межа якого – середина 13 ст. Лише в кінці 1980-х, на початку 1990-х в процесі вивчення кераміки для середньовічних знахідок були виділені два культурно-хронологічні горизонти – давньоруський та післяординський. Тобто життя на городищі не переривалося, як вважали раніше²¹.

13-14 ст. датується не лише кераміка з городищ Городська, але й вироби із заліза. Найбільше було виявлено фрагментів залізних ножів – 34 одиниці. Вони подібні до давньоруських. Серед інших знахідок ножиці, циліндричні та нутряні замки та ключі, наральники, фрагменти серпів, рибальські снасті, ремісничі інструменти. представлені також вироби військового призначення – наконечник списа та пласкі черешкові наконечники стріл 13-14 ст., спорядження і вершника та бойового коня. Якість металу та технологія вироблення давньоруського часу та після монгольського подібні, хоча в деяких випадках у виробів 13-14 ст. спостерігається погіршення якості заліза та спрощення технології виготовлення²².

Систематизація та аналіз археологічних колекцій на сьогодні є одним із напрямків наукових досліджень. Колекції знахідок різних років із розкопок в Городському також вивчаються, зокрема з метою перегляду або уточнення хронології. Окрім вже згаданих керамічних комплексів та виробів із заліза опрацьовуються і інші групи знахідок. Наприклад, колекція виробів із скла нараховує більше 2 000 одиниць. Переважно це посуд і прикраси.

Рештки посуду представлені 1000 фрагментами, серед яких зразки світло-жовтого прозорого скла 11-13 ст. імпортного походження. 14 ст. датується фрагмент

¹⁹ Виезжев Р.І. Будівлі «Малого городища» 10-13 ст. в с. Городську. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1962. Т. 12. С. 152-154.

²⁰ Гончаров В.К. Розкопки древнього Городська. *Археологічні пам'ятки УРСР*. 1952. Т. 3. С. 183.

²¹ Капустін К. Комплекси післямонгольського часу з Городська (за матеріалами 1946 р.). *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 109.

²² Капустін К.М. Асортимент залізних виробів середини 13-14 ст. з «Малого» Городського городища. *Археологія*. 2013. № 3. С. 100-106.

імпортної скляної посудини із розписом емаллю та золотом. Серед прикрас переважають скляні браслети, цілі і фрагментовані, які в більшості походять із розкопок на Малому городищі. Вони виготовлені із прозорого та непрозорого скла, різних форм і кольорів. Є імпортного (візантійського) та місцевого виробництва. Більшість подібних знахідок походить із об'єктів золотоординського часу. В меншій кількості представлені намистини та каблучки²³.

У меншій кількості в колекціях з розкопок в Городську представлені вироби із кістки та рогу. В цей перелік входять готові вироби, заготовки і сировина зі слідами обробки. 12–13 ст. датуються двобічний кістяний гребінь, що походить із розкопок Р. Виєзжева 1958 р., наконечник стріли конічної форми із досліджень 1940 р., фрагмент стрижневої застібки й ін. Вироби 13–14 ст. представлені наконечником стріли, кістяним напівсферичним гудзиком, деталями набірних руків'їв ножів з рогу²⁴.

Отже, не зважаючи на те, що археологічні дослідження Городська городища відбувалися ще в 30–50–ті рр. 20 ст. пам'ятка не втратила своєї актуальності.

Висновки. Археологічне вивчення пам'яток на території с. Городськ розпочалось ще в кінці 19 ст., але масштабні археологічні дослідження вперше були проведені в 1936 р., коли співробітники Поліської історико-технічної експедиції ІМК АН УРСР провели розвідкові розкопки на всіх трьох городищах.

У ході розвідкових розкопок 1936 р. були підтверджені літописні відомості про знищення городища князем Данилом Галицьким, зокрема через наявність в обгорілих клітках людських кістяків. На другому городищі Червона Гора були знайдені рештки поселення енеолітичного часу, яке стає першим відомим пізньотрипільським поселенням, розташованим на берегах р. Тетерів.

Подальші дослідження дозволили простежити планування поселення, два види житло будівництва, вивчити його матеріальну культуру. В подальшому городське пізньотрипільське поселення стає епонімною пам'яткою, що ілюструвала певні локальні особливості і розглядалась дослідниками як завершальна стадія існування трипільської культури.

Вивчення давньоруського етапу функціонування пам'ятки продовжилось в 1940 р. Розкопки переважно проводились на так званому Малому городищі, яке, в результаті було повністю досліджене в 1958 р. На думку дослідників, Мале городище було окремою укріпленою частиною літописного міста де проживали ремісники.

У подальший період в результаті вивчення матеріалів з розкопок, зокрема кераміки, були виділені два культурно-хронологічні горизонти – давньоруський та післяординський. Це свідчило про те, що життя на городищі після 1257 р. не припинилося повністю.

²³ Капустін К.М., Журухіна О.Ю. Скляні вироби Городська (за матеріалами досліджень 1940–1950 рр.). *Археологія і давня історія України*. 2016. Вип. 1. С. 105–106.

²⁴ Сергеева М.С. Вироби з кістки та рогу з Малого городського городища. *Археологія і давня історія України*. 2020. Вип. 1 (34). С. 192–196.

REFERENCES

- Braychevs'kyy, M.Yu. (1952). Rozkopky na tret'omu Horods'komu horodyshchi [Excavations at the third Gorodsk settlement]. *Arkheolohichni pam'yatky URSR*, 3, 187–196 [in Ukrainian].
- Dmitriyevs'ka, A. (1949). Zvit Horods'koyi ekspedytsiyi 1946 r. [Report of the Gorodsk expedition 1946]. *Arkheolohichni pam'yatky URSR*, 1, 47–49 [in Ukrainian].
- Honcharov, V.K. (1952). Rozkopky drevn'oho Horods'ka [Excavations of ancient Gorodsk]. *Arkheolohichni pam'yatky URSR*, 3, 47–49 [in Ukrainian].
- Kapustin, K. (2012). Kompleksy pislyamonhol's'koho chasu z Horods'ka (za materialamy 1946 r.) [Complexes of the post-Mongol period from Gorodsk (based on materials from 1946)]. *Novi doslidzhennya pam'yatok kozats'koyi doby v Ukrayini*, 21(1), 108–113 [in Ukrainian].
- Kapustin, K. (2013). Ob'yekty druhoi polovyny 13–14 st. z Horods'ka (za materialamy rozkopok 1955–1958 rr.) [Objects of the second half of the 13th–14th centuries from Gorodsk (based on materials from excavations from 1955–1958)]. *Novi doslidzhennya pam'yatok kozats'koyi doby v Ukrayini*, 22(1), 34–41 [in Ukrainian].
- Kapustin, K.M. (2013). Asortyment zaliznykh vyrobiv seredyny 13–14 st. z «Maloho» Horods'koho horodyshcha [Assortment of iron products of the middle of the 13th–14th centuries from the «Small» Gorodsk settlement]. *Arkheolohiya*, 3, 100–108 [in Ukrainian].
- Kapustin, K.M. & Zhurukhina, O.Yu. (2016). Sklyani vyroby Horods'ka (za materialamy doslidzhen' 1940–1950 rr.) [Glass products from Gorodsk (based on materials from research from 1940–1950)]. *Arkheolohiya i davnya istoriya Ukrayiny*, 1, 104–109 [in Ukrainian].
- Krychevs'kyy, Ye.Yu. (1940). Poselennya v Horods'ku (rozvidkovi rozkopky 1937 r.) [Settlement in Gorodsk (exploratory excavations 1937)]. *Trypil's'ka kul'tura*, 1, 383–451 [in Ukrainian].
- Makarevych, M.L. (1959). Raskopky drevnerusskykh zhelezoplavilnykh hornov 9–11 vv. v Horodske [Excavations of ancient Russian iron-smelting furnaces of the 9th–11th centuries in Gorodsk]. *KSYA*, 8, 173–174 [in Ukrainian].
- Petrov, V.P. (1940). Poselennya v Horods'ku (rozvidkovi rozkopky 1936 r.) [Settlement in Gorodsk (exploratory excavations 1936)]. *Trypil's'ka kul'tura*, 1, 339–382 [in Ukrainian].
- Serheieva, M.S. (2020). Vyroby z kistky ta rohu z Maloho horodskoho horodyshcha [Bone and horn products from the Malý Gorodsk settlement]. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1 (34), 191–201 [in Ukrainian].
- Shmahlii, M.M. (1966). Horods'ko-volyns'kyy variant pizn'otrypil's'koyi kul'tury [The Gorodsk-Volyn variant of the late Trypillian culture]. *Arkheolohiya*, 20, 15–37 [in Ukrainian].
- Telichko, V.P. (1936). Polis'ka ekspedytsiya Instytutu istoriyi material'noyi kul'tury [Polesie expedition of the Institute of the History of Material Culture]. *Visti Akademiyi nauk URSR*, 9, 36–40 [in Ukrainian].
- Videyko, M.Yu. & Videyko, M.M. (2016). *Poselennya trypil's'koyi kul'tury u Horods'ku* [Settlement of the Trypillian culture in Gorodsk]. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Vyyezzhhev, R.I. (1957). Raskopky v Horodske 1955 h. [Excavations in Gorodsk 1955]. *KSYA*, 7, 104–105 [in Ukrainian].
- Vyyezzhhev, R.I. (1962). Budivli «Maloho horodyshcha» 10–13 st. v s. Horods'ku [Buildings of the «Small settlement» of the 10th–13th centuries in the village of Gorodsk]. *Arkheolohichni pam'yatky URSR*, 12, 131–154 [in Ukrainian].